

**В. О. АНТОНОВ. НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА ЯК СКЛАДОВИЙ ЕЛЕМЕНТ
НАЦІОНАЛЬНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ**

Розглядаються політико-правові проблеми національної безпеки як складового елемента національного суверенітету української держави.

Ключові слова: проблеми національної безпеки, національний суверенітет, виклики, загрози міжнародні, регіональна безпека.

Рассматриваются политико-правовые проблемы национальной безопасности как составляющего элемента национального суверенитета украинского государства.

Ключевые слова: проблемы национальной безопасности, национальный суверенитет, вызовы опасности, международная и региональная безопасность.

The article is devoted to the analysis of political and legal problems of national security as an integral part of national sovereignty of Ukrainian State.

Key words: national security; national sovereignty system; a danger to peace; international security; regional security.

Правовою основою безпекової політики держави є Конституція України, Закон «Про основи національної безпеки України» (2003 р.), інші закони України та відповідні міжнародні угоди, ратифіковані верховною Радою України. Конституція України, зокрема, передбачає, що захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу. Оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканості покладаються на Збройні Сили України, а забезпечення державної безпеки і захист державного кордону України – на відповідні військові формування та правоохоронні органи держави. На території України забороняється створення і функціонування будь-яких збройних формувань, не передбачених законом. На цій же території не допускається розташування іноземних військових баз (ст. 17). Державна політика національної безпеки України формується і реалізується за умов, коли у сучасному світі нівелюється різниця між внутрішніми та зовнішніми аспектами безпеки, дедалі зростає вага несилових (політичних, економічних, соціальних, енергетичних, екологічних, інформаційних тощо) складових її забезпечення.

Політика національної безпеки України має бути спрямована на захист життєво важливих національних інтересів, яка базується на таких визначених законодавством України принципах: пріоритет прав і свобод людини і громадянина; верховенство права; пріоритет договірних (мирних) засобів у розв'язанні конфліктів; своєчасність і адекватність заходів захисту національних інтересів реальним і потенційним загрозам; чітке розмежування повноважень та взаємодія органів державної влади у забезпеченні національної безпеки; демократичний цивільний контроль над Военною організацією і правоохоронними органами держави; залучення громадянського суспільства до процесу вироблення та реалізації політики національної безпеки; використання в інтересах України механізмів міжнародної колективної безпеки¹.

© АНТОНОВ Володимир Олександрович – кандидат філософських наук, доцент, старший науковий співробітник Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України

Під цим кутом зору першочергового значення в сучасний період набувають питання своєчасного виявлення, запобігання і нейтралізації реальних та потенційних загроз національним інтересам Української держави. Це, зокрема, стосується проблеми *забезпечення національної єдності та соборності Української держави, вирішення якої ускладнюють*:

несформованість системи ціннісних орієнтацій, яка б консолідувала українське суспільство і була мобілізуючим орієнтиром у діяльності громадян та державних інститутів, що має наслідком дезорієнтацію суспільства і відсутність загально-суспільної стратегії розвитку держави;

штучне протиставлення елементів культури та історичної пам'яті, успадкованих від часів бездержавного розвитку української нації, триваючі виклики національної ідентичності, інспіровані, у тому числі, з-за кордону;

деструктивні процеси в державному апараті, низька ефективність прийняття та виконання державних рішень, що є наслідком розбалансованості державної влади, запровадження механізму призначення на посади за політичними квотами, зниження професіоналізму державних службовців, домінування групових і особистих політичних інтересів над національними, поширення корупції і хабарництва, зрощення бізнесу з системою державного управління;

деградація і деформація системи соціальних регуляторів, перш за все права, підміна норм права неправовими практиками, послаблення чинності принципів юридичної рівності громадян перед законом і судом, єдності прав і обов'язків, відповідальності за вину; фактичне утвердження корупції як основного елементу механізму прийняття рішень та розв'язання питань у політичній, економічній, соціальній та інших суспільних сферах;

слабкість та розпорошеність інституцій громадянського суспільства, що не дозволяє належним чином реалізовувати їхній потенціал стосовно демократизації суспільного життя;

історично обумовлені війнами, голодоморами, репресіями і депортаціями, Чорнобильською катастрофою демографічні деформації, які у період радикальних суспільно-економічних трансформацій набули характеру демографічної кризи.

Національна єдність розглядається у практиці сьогодення як запорука забезпечення ефективного захисту інтересів особи, суспільства і держави досягається за умов поваги до гідності людини та реалізації таких життєво важливих національних інтересів України, як: прав і свобод людини і громадянина; суверенітету України, її територіальної цілісності, недоторканності державного кордону, демократичного конституційного ладу, верховенства права; соборності держави на основі консолідації усіх територіальних громад, суспільних верств, етнічних груп навколо цінностей незалежного, вільного, суверенного і демократичного розвитку єдиної України; конкурентоспроможності держави та економічного добробуту населення шляхом всебічного розвитку людського, науково-технічного, інноваційного потенціалів країни; удосконалення механізмів реалізації конституційного принципу розподілу влади на законодавчу, виконавчу і судову; неухильного додержання гарантій незалежності та об'єктивності суду; обмеження втручання держави у діяльність економічних суб'єктів, громадян, громадських організацій та політичних партій, релігійних об'єднань; безпечних умов життєдіяльності, захисту навколишнього природного середовища; збереження і розвитку духовних і культурних цінностей суспільства зміцнення його ідентич-

ності; гармонійних відносин з іншими державами світу, сприйняття Української держави міжнародним співтовариством як повноцінного і рівноправного його члена.

Отже, реалізація основних принципів і положень політики національної безпеки Української держави досягається шляхом проведення вираженої державної політики відповідно до прийнятих доктрин, стратегій, концепцій і програм у таких сферах, як політична, економічна, соціальна, воєнна, екологічна, науково-технологічна, інформаційна тощо.

На жаль, стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства та держави не відповідає сучасним потребам. Зокрема, подальшої розробки та реалізації певної державної політики в сфері безпеки, особисто в тій частині, яка забезпечує захищеність суспільства і держави від воєнних загроз. Важливим гарантом воєнної безпеки України виступають Збройні Сили. І тому реформування Збройних Сил України відповідно до нових завдань щодо захисту не тільки суверенітету країни, а й підтримки міжнародного миру та безпеки складають один із основних напрямків державної політики в сфері воєнної безпеки. Першочерговим завданням тут має стати розробка концептуальної моделі Збройних Сил України XXI століття. В основу такої моделі слід покласти визначення національних інтересів та воєнних загроз, які існують чи можуть виникнути у будь-якому майбутньому у сфері національної безпеки України в процесі світових глобалізаційних процесів. На підставі виявлення зазначених загроз мають бути чітко окреслені завдання для Збройних Сил та інших військових формувань України в забезпеченні національної безпеки і оборони країни.

Виходячи з політичних реалій сьогодення розробці та впровадженню цих нових концептуальних підходів має передувати прийняття нової Воєнної доктрини України, яка б більш чітко визначила воєнно-політичний курс української держави з урахуванням викликів та загроз XXI століття.

Відповідно до визначеного воєнно-політичного курсу країни та завдань Збройних Сил та інших військових формувань України має бути проведена воєнна реформа (змінена їх структура, чисельність та фінансування). В Україні повинні бути створені сучасні, з характерними ознаками євроатлантичної моделі Збройні Сили – оптимальні за чисельністю, багатофункціональні, мобільні, професійно підготовлені, добре озброєні, всебічно забезпечені, спроможні виконувати покладені на них завдання у будь-яких умовах і в той же час не надто обтяжливі для держави.

Потребує подальшого удосконалення діяльність розвідувальних і контррозвідувальних органів із адекватної протидії викликам і загрозам національній безпеці України.

Вкрай важливою проблемою постає і реформування правоохоронних органів України, які внаслідок відсутності системних реформ у сфері кримінальної юстиції, неспроможні здійснювати надійний захист прав і свобод людини, ефективне запобігання та протидію злочинності, зокрема організованим, криміналізації економіки.

Практика протидії злочинності нагально вимагає від держави докорінної зміни та переосмислення інституту кримінальної юстиції як найпотужнішої репресивної ланки, наділеною відповідно до чинного законодавства спеціальними повноваженнями щодо здійснення кримінального судочинства з широким застосуванням примусових заходів процесуального характеру.

Нині відчувається гостра потреба в концентрації та координації усіх зусиль державних структур кримінальної юстиції, які зобов'язані фіксувати інформацію про скоєний або підготовлений злочин, вести пошук осіб, які вчинили небезпечні діяння, та доказів їх винності, документувати ці докази, встановлювати істину, забезпечувати нагляд за законністю процесуальних дій та рішень, підтримувати обвинувачення та здійснювати захист обвинуваченого, вирішувати справу по суті.

Існуюча система кримінальної юстиції не співвідноситься з новими суспільними відносинами, що склалися в Українській державі, не забезпечує належного стану правопорядку, ефективного захисту громадян, суспільства та держави від небезпечних злочинних посягань.

Теорія і практика сучасної протидії злочинності вимагає подальшої демократичної трансформації українського кримінального судочинства до сприйняття ним положень міжнародних стандартів гуманітарного права, зумовлюють необхідність вдаватися до пошуку нових методологічних підходів для вивчення і дослідження проблем, пов'язаних з діяльністю органів кримінальної юстиції.

Пострадянський простір як і раніше залишається зоною нестабільності, де не виключені міждержавні та внутрішні збройні конфлікти, які можуть набувати регіональних масштабів. Україна, у цьому контексті, знаходиться серед найбільш вразливих країн. На підставі обіцянок з боку міжнародних організацій та потужних держав. Держава не самодостатня у забезпеченні власної зовнішньополітичної безпеки, як позаблокова не має жодних ефективних міжнародних гарантій та, фактично, позбавлена гарантій союзницької підтримки з боку «стратегічних партнерів» у випадку серйозного зовнішнього конфлікту.

Так, важливим блоком невирішених міжнародно-правових проблем після розпаду СРСР стали питання демаркації акваторії Чорного моря між країнами: Росії і Грузії, Росії і України, України і Румунії. Зокрема, демаркація морських кордонів між Росією і Україною на Азовських і Чорних морях не завершена – не погоджені розмежувальні лінії на Азовському морі протяжністю 298 км., а на Чорному морі – 22 км. Де головний об'єкт суперечностей – сучасний правовий режим Керченської затоки, що з'єднує Азовське і Чорне моря².

Окрім цих суперечностей відношення Румунії і України ускладнюються внаслідок територіальних претензій, котрі формуються під впливом геополітичних амбіцій Бухаресту. При цьому від політичних розходжень не врятує і базовий договір між двома країнами, підписаний ними 2 червня 1997 року, за яким румунська сторона визнала і підтвердила проходження кордонів згідно зафіксованого радянсько-румунським документом від 1961 року. Свої претензії Румунія мотивує тим, що дані території раніше входили до складу румунської держави³.

Вирішення цієї низки політико-правових проблем потребує від української держави чіткої визначеності у стратегічних пріоритетах, які мають відповідати викликам і загрозам ХХІ століття, її взаємодії з сучасними елементами міжнародної і регіональної безпеки.

Ці обставини зумовлюють переосмислення та оновлення поглядів на вирішення проблем, пов'язаних із національною безпекою України.

Надійне гарантування цієї безпеки вимагає цілеспрямованої й ефективної діяльності законодавчої, виконавчої і судової влади у сфері життєво важливих інтересів суспільства і держави.

1. *Правові основи військового будівництва та військово-цивільних відносин: Збірник законодавчих актів з питань національної безпеки і оборони / Ред. рада: Г.К.*

Крючков (голова), В.П. Андресюк, В.П. Горбулін та ін. – К.: Парламентське вид-во, 2005. – С. 68. **2.** *Геополитическое* казино Причерноморья / С.Р. Гриневецкий, С.С. Жильцов, Ч.С. Зонн. – М.: Восток-Запад, 2009. – С. 135. **3.** *Корзун В.А.* Интересы России в Мировом океане в новых геополитических условиях. – М., 2005. – С. 226.